

Quarta utilitas resurrectionis.

XXV. Neque vero Apostoli verba id solum demonstrant (a), Christi resurrectionem ad resurrectionis exemplum nobis proponi; verum etiam resurgendi virtutem nobis præbere, viresque et spiritum largiri, quo in sanctitate et justitia permaneamus ac Dei præcepta servemus, declarant. Nam quemadmodum ex ejus morte, non solum peccatis moriendi exemplum capimus, sed virtutem etiam haurimus qua peccatis moriamur, ita ejus resurrectio ad justitiam consequendam nobis vires affert, ut deinde pie et sancte Deum colentes in novitate vite ambulemus ad quam resurgimus. Hoc enim maxime resurrectione sua Dominus effecit, ut qui antea una cum illo peccatis, et huic sæculo mortui eramus, cum illo etiam ad novam vitam institutionem et disciplinam resurgeremus.

Signa resurrectionis a peccato.

XXVI. Hujus resurrectionis quæ potissimum signa observanda sint Apostolus nos admonet; nam cum inquit (b) : Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; plane ostendit, eos qui vitam honores, otium, divitias ibi maxime, ubi Christus est, habere cupiunt, vere cum Christo surrexisse. Cum vero addit : Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram, alteram etiam hanc veluti notam apposuit, qua perspicere possumus, num vere cum Christo surreximus. Ut enim corporis affectionem et valetudinem gustus indicare solet; ita si (c) quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta alicui sapiant, isque cælestium rerum jucunditatem in-

(a) Rom. 6, 4, 5. — (b) Col. 3, 1. — (c) Phil. 4, 8.

timæ mentis sensu percipiat, hoc maximo argumento esse potest eum qui ita affectus sit, ad novam et spirituales vitam una cum Christo Jesu surrexisse.

ARTICULUS VI.

Solemnitas et fides Ascensionis qualis.

I. *Ascendit ad celos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.* David propheta, cum beatam et gloriosam Domini ascensionem Spiritu Dei plenus contempleretur, omnes ad eum triumphum summa lætitia, et gaudio celebrandum illis verbis hortatur, cum inquit (a) : Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis : ascendit Deus in jubilatione. Ex quo intelliget patriarchus, maximo studio hoc mysterium explicandum esse, sibi que diligenter curandum ut fideles illud non solum fide et mente percipiant, sed, quoad ejus fieri poterit, juvante Domino, factis etiam et vita exprimere studeant.

Hujus articuli pars prior.

II. Quod igitur ad sexti articuli explanationem attinet, in quo potissimum de divino hoc mysterio agitur, a prioriejus parte incipiendum est, et que ejus sit vis, atque sententia, aperiendum.

Quid hic credendum.

Primo. — III. De Christo enim Jesu illud etiam fideles sine ulla dubitatione credere oportet, eum, perfecto jam et absoluto redemptionis nostre mysterio, ut homo est, in cælum corpore et anima ascendisse : nam ut Deus est, nunquam ab eo abfuit, ut qui divinitate sua loca omnia compleat.

Secundo. — Ascendisse autem sua virtute do-

(a) Psal. 46, 1, 6.

ceat, non aliena vi sublatum, quemadmodum (a) Elias, qui igneo curru in cœlum erectus est, vel (b) Habacuc propheta, vel (c) Philippus diaconus qui divina virtute per aerem delati, longinqua terrarum spatia permearunt.

Tertio. — Neque vero solum, ut Deus, præpotenti divinitatis virtute in cœlos ascendit; sed etiam, ut homo est.

Quarto. — Quamvis enim naturali vi id fieri non potuerit, tamen virtus illa, qua beata Christi anima prædita erat, corpus ut libuit, movere potuit.

Quinto. — Corpus vero, quod jam gloriam adeptum erat, moventis animæ imperio facile parebat.

Sexto. — Atque hac ratione, ut Deus et ut homo est, Christum in cœlum sua virtute ascendisse credimus; in altera articuli parte hæc sunt.

Troporum unus et necessitas.

IV. *Sedet ad dexteram Patris.* Quo loco tropum, id est, verbi immutationem licet animadvertere frequentem in divinis Litteris, cum humanas affectiones et membra ad nostram intelligentiam accommodantes, Deo tribuimus; neque enim, cum spiritus sit, quidquam in eo corporum cogitari potest. Sed quoniam in humanis rebus ei majorem honorem tribui existimamus, qui ad dexteram collocatus est, eandem rem ad cœlestia etiam transferentes, ad explicandam Christi gloriam, quam, ut homo, præ cæteris omnibus adeptus est, eum in Patris dextera esse confitemur (d).

Sedere hic quid sit.

V. *Sedere autem hoc loco non situm et figuram*

(a) & Reg. 2, 11. — (b) Dan. 14, 55. — (c) Act. 8, 59. — (d) Dionys. Areop. Epist. 9.

corporis significat, sed eam regiæ summæque potestatis ac gloriæ firmam et stabilem possessionem, quam a Patre accepit, declarat; de quo ait Apostolus (a): Suscitans illum a mortuis et constituens ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro; et omnia subiecit sub pedibus ejus. Ex quibus verbis apparet hanc gloriam adeo propriam et singularem Domini esse, ut cuius alii create naturæ convenire non possit. Quare alio loco testatur (b): Ad quem autem angelorum dixit aliquando: Sede a dextris meis?

Omnia mysteria ad ascensionem referenda.

VI. Sed articuli sensum parochus latius explanabit ascensionis historiam persequens, quam sanctus Lucas Evangelista in (c) Actis Apostolorum admirabili ordine descripsit. In cujus explicatione illud primum observare oportebit cætera omnia mysteria ad ascensionem tanquam ad finem, referri, in eoque omnium perfectionem et absolutionem contineri; nam ut ab incarnatione Domini omnia religionis nostræ mysteria initium habent, ita ascensione ejus peregrinatio concluditur.

Reliqua vita Christi cum ascensione comparatur.

VII. Præterea, alia Symboli capita, quæ ad Christum Dominum pertinent, summam ejus humilitatem et contemtionem ostendunt: neque

(a) Eph. 1, 20. Athan. serm. 1, contra Arian. Basil. lib. de Spir. sanc. c. 6. — (b) Heb. 1, 13. — (c) Act. 1.

enim abjectius, aut humiliter quidquam cogitari potest, quam quod Filius Dei pro nobis humanam naturam et imbecillitatem assumpserit, patitur et mori voluerit. At vero, quod tum superiori articulo a mortuis resurrexisset, nunc vero in cœlum ascendisset, et ad Dei Patris dexteram sedere cōfitemur, nihil ad ejus summam gloriam, divinamque majestatem declarandam magnificentiū dici aut admirabiliū potest.

Ascensionis causæ.

VIII. Jam his expositis, accurate docendum est cujus rei causa Christus Dominus in cœlos ascenderit.

Prima. — Primum enim ascendit propterea quod ejus corpori, quod immortalitatis gloria in resurrectione donatum fuerat, non terræ hujus, et obscuræ habitationis locus, sed altissimum et splendidissimum cœli domicilium conveniret.

Secunda. — Nec vero solum ut ejus gloriæ et regni solum potiretur, quod sanguine meruerat, verum etiam ut ea quæ ad salutem nostram pertinebant curaret.

Tertia. — Deinde, ut (a) regnum suum non esse ex hoc mundo re ipsa comprobaret: nam mundi regna terrena et fluxa sunt, magnisque opibus et carnis potentia nituntur: Christi vero regnum non terrenum, quale Judæi expectabant, sed spirituale et æternum; itemque ejus opes et divitias spirituales esse ipse ostendit cum et suam sedem in cœlis collocavit: in quo quidem regno illi ditiores et omnium bonorum copia affluentiores existimandi sunt, qui ea quæ Dei sunt diligentius querunt: nam et sanctus Jacobus

(a) Joan. 18, 33.

testatur (d) Deum elegisse pauperes in hoc mundo, divites in fide, et hæredes regni quod repromisit Deus diligentibus se.

Quarta. — Sed illud etiam Dominus noster in cœlum ascendens efficere voluit, ut nos eum ascendentem mente et desiderio prosequeremur: nam quemadmodum morte et resurrectione sua moriendi et resurgendi spiritu exemplum nobis reliquerat, ita ascensu nos docet atque instruit, ut in terris positi, in cœlum nos cogitatione conferamus (b), confitentes nos peregrinos et hospites esse super terram ac patriam inquirentes, (c) cives esse sanctorum, et domesticos Dei. (d) Nostra enim, ut idem inquit Apostolus, conversatio in cœlis est.

Ascensionis Christi utilitates.

IX. Jam vero vim et magnitudinem inexplicabilem bonorum, quæ in nos Dei benignitas effudit divinus David, Apostolo interprete, multo ante cecinerat illis verbis (e): Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.

Prima. — Nam decimo die Spiritum sanctum dedit, cujus virtute atque ubertate complevit præsentem illam fidelium multitudinem.

Secunda. — Et vere tum magna illa promissa persolvit (f): Expedi vobis ut ego vadam: si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos; si autem abiero, mittam eum ad vos.

Tertia. — Ascendit etiam in cœlum, ex Apostoli sententia (g), ut appareat nunc vultui Dei pro nobis, et apud Patrem advocati officio fungatur.

(a) Jac. 2, 5. — (b) Heb. 11, 15. — (c) Eph. 2, 19. — (d) Phil. 3, 20. — (e) Psal. 67, 19. Ephes. 4, 8. — (f) Joan. 16, 7, 8. Act. 1, 4, 5. — (g) Hebr. 9, 24.

Filioli mei, inquit sanctus Joannes (a), hæc scribo vobis, ut non peccetis; sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Nec vero quidquam est, unde fideles majorem lætiam, et animi jucunditatem capere debeant, quam Jesum Christum patronum causæ ac deprecatorum salutis nostræ constitutum esse, cujus sit apud æternam Patrem summa gratia et auctoritas.

Quarta. — (b) Paravit denique nobis locum, quod etiam se facturum promiserat, atque omnium nostrum nomine caput ipse Jesus Christus venit in cælestis gloriæ possessionem.

Quinta. — Nam in cælum abiens, portas, quæ Adami peccato interclusæ fuerant, patefecit, nobisque viam munivit qua ad cælestem beatitudinem perveniremus, quemadmodum ipse in cæna discipulis futurum prædixerat: quod quidem ut rei etiam eventu aperte comprobaret, piorum animas quas ab inferis eripuerat, secum in æternæ beatitudinis domicilium introduxit.

Ascensionis alia beneficia.

X. Hanc cælestium munerum admirabilem copiam salutaris illa commodorum series consecuta est.

Primum. — Primum enim fidei nostræ merito maximus cumulus accessit: nam fides earum rerum est, quæ sub aspectum non cadunt, atque ab hominum ratione ac intelligentia remotæ sunt. Quare si Dominus a nobis non discessisset, fidei nostræ meritum minueretur: siquidem a Christo Domino (c) beati prædicantur, qui non viderunt et crediderunt.

(a) 1 Joan. 2, 1. — (b) Joan. 14, 2. — (c) Joan. 20, 29.

Secundum. — Præterea Christi in cælum ascensus ad confirmandam spem in cordibus nostris magnum momentum habet, nam quoniam Christum hominem in cælum ascendisse, et humanam naturam in dextera Dei Patris collocasse credimus, magna in spe sumus, fore ut nos etiam ejus membra, illuc ascendamus, atque ibi cum capite nostro conjugamur: quod ipse Dominus his verbis testatus est (a): Pater, quos dedisti mihi volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum.

Tertium. — Deinde hoc quoque, vel maximum beneficium consecuti sumus, quod amorem nostrum ad cælum rapuit, ac divino spiritu inflammavit: nam verissime dictum est (b) ibi cor nostrum esse, ubi thesaurus noster est. Ac profecto, si Christus Dominus in terris versaretur, omnis nostra cogitatio in ipso hominis aspectu et consuetudine defixa esset; et illum duntaxat hominem spectaremus, qui nos tantis beneficiis afficeret, eumque terrena quadam benevolentia prosequeremur; verum in cælum ascendens, amorem nostrum spiritualem reddidit, effecitque ut quem nunc absentem cogitamus, eum ut Deum veneremur et diligamus. Id autem partim Apostolorum exemplo intelligimus, quibus dum præsens adfuit Dominus humano fere sensu de illo judicare videbantur: partim vero ipsius Domini testimonio confirmatum est, cum inquit (c): Expedi vobis ut ego vadam, nam imperfectus ille amor, quo Christum Jesum præsentem diligebant, divino amore perficiendus erat, idque Spiritus sancti adventu: quare statim addit: Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos.

Quartum. — Accedit etiam, quod in terris domum suam, id est Ecclesiam, amplificavit, quæ

(a) Joan. 17, 24. — (b) Matth. 6, 21. — (c) Joan. 16, 7.

Spiritus sancti virtute et ductu gubernaretur : ejus vero universæ inter homines pastorem et summum antistitem Petrum. Apostolorum principem, reliquit : tum vero dedit (a) quosdam quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores, atque ita ad dexteram Patris sedens, aliis atque aliis diversa dona semper impertitur; nam testatur Apostolus (b) unicuique nostrum datam esse gratiam secundum mensuram donationis Christi.

Quintum. — Ad extremum vero, quod antea de mortis et resurrectionis mysterio docuimus, idem etiam de ascensu fidelibus cogitandum est, quamvis enim Christi passioni salutem et redemptionem nostram debeamus, qui merito suo aditum justis ad cælum aperuit : tamen ejus ascensus non solum veluti exemplar nobis propositum est, quo alte spectare, et spiritu in cælum ascendere discamus, sed divinam etiam virtutem, qua id efficere possimus, largitus est.

ARTICULUS VII.

Tria Christi officia.

I. *Inde venturus est judicare vivos et mortuos.* Tria sunt Domini Jesu Christi ad suam Ecclesiam decorandam et illustrandam insignia officia et munera, redemptionis, patrocinii et judicii. Cum autem superioribus articulis ab eo genus humanum passione et morte redemptum esse, ascensu etiam in cælum, nostram causam et patrocinium in perpetuum susceptum constet, sequitur ut ejus judicium hoc articulo declaratur.

(a) Eph. 4, 11. — (b) Eph. 4, 7.

De judicio extremo quid credendum.

II. Cujus articulea vis est et ratio, summo illo die Christum Dominum de universo hominum genere judicaturum esse. Sacræ enim Litteræ duos Filii Dei adventus esse testantur : alterum, cum salutis nostræ causa carnem assumpsit, et homo in virginis alvo effectus est; alterum, cum in consummatione sæculi ad judicandos omnes homines veniet. Hic adventus in sacris Litteris dies Domini appellatur : de quo Apostolus ait (a) : Dies Domini, sicut tur in nocte, ita veniet. Et Salvator ipse (b) : De die autem illa et hora nemo scit. Ac de summo judicio satis sit illa auctoritas Apostoli (c) : Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum. Plena enim est sacra Scriptura testimoniorum, quæ passim parochis occurrent, ad rem non solum comprobendam, sed etiam fidelium oculis subjiciendam : ut quemadmodum a mundi initio (d) dies ille Domini, quo humanam carnem induit, omnibus optatissimus semper fuit, quod in eo mysterio liberationis suæ spem positam haberent : ita deinceps post Filii Dei mortem et ascensum in cælum (e), alterum diem Domini vehementissimo studio desideremus (f), exspectantes beatam spem, et adventum gloriæ magni Dei.

Duplex judicium.

III. Sed duo tempora parochis ad rei explicationem observanda sunt, in quibus unicuique necesse est in conspectu Domini venire, et sin-

(a) 1 Thess. 5, 2. — (b) Matth. 24, 36. Marc. 13, 32. — (c) 2 Cor. 5, 10. — (d) 1 Reg. 2, 10. Isa. 2, 12, 19, et 13, 9. Jerem. 50, 25. Dan. 7, 9. Joel. 2, 1. — (e) Matth. 12, 56. (f) Tit. 2, 13.

gularum cogitationum, actionum, verborum, denique omnium rationem reddere, demumque iudicis præsentem subire sententiam.

Particulare.

Primum est, cum unusquisque nostrum migraverit e vita: nam statim ad Dei tribunal sistitur, ibique de omnibus iustissima quæstio habetur, quæcumque aut egerit, aut dixerit, aut cogitaverit unquam; atque hoc *privatum iudicium* vocatur.

Generale.

IV. Alterum vero, cum uno die, atque uno in loco omnes simul homines ad tribunal iudicis stabunt, ut omnibus omnium sæculorum hominibus inspectantibus et audientibus, singuli quid de ipsis decretum et iudicatum fuerit cognoscant: ejus sententiæ pronuntiatio impiis et sceleratis hominibus non minima futura est pœnarum et suppliciorum pars; rursus vero pii et justi non parvum ex ea præmium fructumque percepturi sunt, cum qualisvisque in hac vita fuerit, apparebit. Hoc autem *generale iudicium* appellatur.

Judicium generale cur futurum.

V. De quo illud necessario ostendendum est: quæ causa fuerit cur, præter privatum de singulis, alterum etiam de universis hominibus iudicium exerceretur.

Prima causa.

Nam cum, vel ipsis hominibus mortuis interdum superstites sint filii parentum imitatores, reliqui sint liberi, discipuli, exemplorum, orationum, actionum amatores, ac propugnatores, quibus rebus ipsorum mortuorum præmia et pœnas augeri necesse est: cum hæc vel utilitas, vel calamitas ad plurimos pertinens, non prius

finem habitura sit, quam extremus veniat mundo dies; æquum erat de universa hac recte, aut perperam factorum dictorumque ratione perfectam quæstionem haberi: quod fieri non poterat, nisi facto communi omnium hominum iudicio.

Secunda. — Accedit etiam, quod cum piorum fama sæpe lædatur, impii vero innocentie laude commendentur, divinæ justitiæ ratio postulat, ut pii ereptam injuria apud homines existimationem, in publico universorum hominum conventu et iudicio recuperent.

Tertia. — Deinde vero boni et mali homines, quæcumque in vita egerint, cum non sine corporibus egerint, omnino sequitur ut benefacta, sive malefacta ad corpora etiam pertineant, quæ actionum ipsarum instrumentum fuerunt. Maxime igitur conveniebat, corporibus una cum eorum animis debita æternæ gloriæ præmia aut supplicia impertiri: quod quidem neque sine omnium hominum resurrectione, neque sine generali iudicio fieri poterat.

Quarta. — Postremo, quoniam in adversis et secundis hominum rebus, quæ promiscue nunquam bonis et malis eveniunt, probandum erat nihil non infinita Dei sapientia et justitia geri, ac gubernari, par fuit, non solum bonis præmia, improbis supplicia in futuro sæculo constitui, verum etiam publico ac generali iudicio decerni: quo omnibus notiora et illustriora fierent atque ut Deo justitiæ et providentiæ laus ab omnibus tribueretur, pro injusta illa quærela, quam sancti etiam viri deplorare interdum, ut homines solebant, cum improbos valentes opibus et honoribus florentes animadverterent. Nam Propheta (a): Mei, inquit, pæne moti sunt pedes,

(a) Ps. 72, 2, 3.

pæne effusi sunt gressus mei quia zelavi super iniquos pacem peccatorum videns; et paulo post (a) : Ecce ipsi peccatores et abundantes in sæculo obtinuerunt divitias; et dixi : Ergo, sine causa justificavi eor meum; et lavi inter innocentes manus meas : et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis. Atque hæc frequens querela multorum fuit. Ergo necesse erat ut generale iudicium exerceretur, ne forte homines dicerent (b) : Deum circa cardines cæli perambulantem non curare terrena. Hæc autem veritatis formula, jure una ex duodecim fidei christianæ articulis constituta est, ut, si quorum animi in providentia et justitia Dei nutarent, hujus doctrinæ ratione confirmarentur.

Quinta. — Præterea, proposito iudicio pios recreari, impios terreri oportebat, ut, cognita Dei justitia, illi ne deficerent, hi a malis æterni supplicii metu atque expectatione, revocarentur. Quare Dominus, et Salvator noster, cum de extremo die loqueretur, declaravit futurum aliquando generale iudicium, (c) signaque adventantis ejus temporis descripsit : ut, cum illa viderimus, finem sæculi prope esse intelligamus, ac deinde in cælum ascendens Angelos misit, qui Apostolos, ejus absentia mœrentes, his verbis consolarentur (d) : Illic Jesus, qui assumptus est a vobis in cælum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum.

Christus etiam ut homo judex omnium est.

VI. Verum Christo Domino non solum ut Deo, sed etiam ut homini hoc iudicium datum esse sacra Litteræ declarant : quamvis enim judicandi

(a) Ps. 72, 12, 15, 14. — (b) Job. 22, 14. — (c) Matth. 24, 29. — (d) Act. 1, 11.

potestas omnibus sanctæ Trinitatis personis communis sit, præcipue tamen Filio eam tribuimus : quod ipsi quoque sapientiam convenire dicimus. Quod autem, ut homo, mundum iudicaturus sit, Domini testimonio confirmatur, qui inquit : (a) Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio habere vitam in semetipso, et potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est.

Cur Christus ut homo judex futurus.

VII. Decebat autem maxime a Christo Domino hoc iudicium exerceri, ut, cum de hominibus decernendum esset, illi corporeis oculis iudicem videre, et auribus sententiam quæ proferebatur, audire possent, et omnino iudicium illud sensibus percipere. Ac præterea acquirissimum erat ut homo ille qui iniquissimis hominum sententiis condemnatus fuerat, omnium deinde iudex sedere ab omnibus conspiceretur. Quamobrem Apostolorum princeps, cum in Cornelii domo summa christianæ religionis capita exposuisset, docuissetque Christum a Judæis in ligno suspensum, atque occisum, tertia vero die ad vitam resurrexisse, subjunxit : (b) Et præcepit nobis prædicare populo, et testificari, quia ipse est qui constitutus est a Deo iudex vivorum et mortuorum.

Signa iudicium præcedentia.

VIII. Sed tria hæc præcipua signa iudicium antecessura esse sacra Litteræ declarant, prædicationem Evangelii per universum orbem, dicesionem, antichristum : inquit enim Dominus : (c) Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio ; et Apostolus nos admo-

(a) Joan. 5, 26, 27. — (b) Act. 10, 42. — (c) Matth. 24, 14.

net, (a) ne ab aliquo seducamur, quasi instet dies Domini; quoniam nisi venerit discessio primum, et revelatus fuerit homo peccati, iudicium non fiet. Quæ autem iudicii forma, et ratio futura sit parochis ex Danielis (b) oraculis, tam ex sanctorum Evangeliorum, et Apostoli doctrina facile erit cognoscere.

*Sententiæ ultimi iudicii pronuntiatio
et expositio.*

IX. Præterea sententiâ, quæ a iudice pronuntianda sit, diligentius hoc loco expendenda erit. Christus enim Salvator noster, lætis oculis pios a dextera stantes intuens, ita de illis iudicium summa cum benignitate pronuntiabit: (c) Venite, benedicti Patris mei; possidete regnum quod paratum est vobis a constitutione mundi. Quibus verbis nihil jucundius audiri posse illi intelligent, qui ea cum impiorum damnatione contulerint, ac cum animo suo cogitaverint, iis verbis pios et justos homines a laboribus ad quietem, a lacrymarum valle ad summum gaudium, a miseriis ad perpetuam beatitudinem, quam illi charitatis officii promeriti fuerint, vocari. Deinde ad eos, qui a sinistra stabunt, conversus, suam iustitiam in eos effundet his verbis: (d) Discedite a me, maledicti, in ignem æternum qui paratus est diabolo et angelis ejus.

Sententiâ reproborum expenditur.

X. Prioribus illis verbis: Discedite a me, maxima pena significatur, qua impii plectendi erunt, cum a Dei aspectu quam longissime ejicientur; neque ulla spes eos consolari poterit, fore aliquando ut tanto bono perfruantur. Atque hæc

(a) 2 Thess. 2, 5. — (b) Dan. 7, 9. — (c) Matth. 25, 54.
— (d) Matth. 25, 41.

quidem (a) a theologis pœna damni appellata est, quod scilicet impii apud inferos divinæ visionis luce perpetuo carituri sint. Quod vero additur: Maledicti, mirum in modum auget illorum miseriam et calamitatem. Si enim cum a divina præsentia expellendi essent, aliqua saltem benedictione digni haberentur, hoc profecto magno eis solatio esse potuisset. At quoniam nihil ejusmodi ipsis expectandum est, quod calamitatem leviolem faciat: jure optimo, cum expelluntur, divina justitia eos omni maledictione persequetur. Sequitur deinde: In ignem æternum, quod quidem alterum pœnarum genus, pœnam sensus theologi vocarunt, propterea quod sensu corporis percipiatur, ut in verberibus, et flagellis aliove graviore suppliciorum genere, inter quæ dubitari non potest, tormenta ignis summum doloris sensum efficere: cui malo cum accedat, ut perpetuum tempus duraturum sit, ex eo ostenditur, damnatorum pœnam omnibus suppliciiis cumulandam esse; atque hoc magis declarant verba illa, quæ in extrema sententiâ parte posita sunt: Qui paratus est diabolo et angelis ejus. Cum enim ita comparatum sit, ut omnes molestias levius feramus, si calamitatis nostræ socium aliquem et consortem habeamus, cujus prudentiâ, atque humanitate aliqua ex parte juvari possimus; quæ tandem erit damnatorum miseria, quibus in tantis ærumnis a perditissimorum dæmonum societate divelli nunquam licebit, et hæc quidem sententiâ in impios justissime a Domino Salvatore nostro feretur, ut qui omnia veræ pietatis opera neglexerint, et esurienti ac sitiienti nec cibum, nec potum mi-

(a) Chrysost. in Matth., hom. 25. Augustin. serm. 181, de Temp. Greg. lib. 4 Moral. cap 46.

nstraverint, hospitem non exceperint, nidum non operuerint, aut in carcere inclusum, ægrumque non visiterint.

De iudicio frequens sermo habendus, et cur.

XI. Hæc sunt quæ pastores fidelis populi auribus sæpissime inculcare debent, (a) nam hujus articuli veritas fide concepta maximam vim habet ad frenandas pravas animi cupiditates, atque a peccatis homines abstrahendos. Quare in Ecclesiastico dictum est: (b) In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis. Ac profecto vix quisquam adeo præcepis in scelera feretur, quem illa cogitatio ad pietatis studium non revocet, fore aliquando, ut ei apud justissimum iudicem omnium non solum factorum dictorumque, sed occultissimarum etiam cogitationum ratio reddenda, et pro meritis pena persolvenda sit. Justus vero ad colendam justitiam magis ac magis incitetur ac summa lætitia efferatur necesse est, quamvis etiam in egestate, et infamia, et cruciatibus vitam degat, cum animum ad eum diem refert, quo post ærumnosæ hujus vitæ certamina, victor universis hominibus audientibus declarabitur, et divinis atque illis quidem æternis honoribus in cœlestem patriam receptus afficietur. Quod igitur reliquum est, hortari fideles oportet, ut optime vivendi rationem comparent, ad omne pietatis studium se exercent, quo possint adventantem magnum illum diem Domini, majore cum securitate animi exspectare, atque adeo, ut filios decet, cum summa cupiditate expetere.

(a) Aug., serm. 120, de Temp. Greg. hom. 59, in Evang. Bernard. serm. 1, in festo omnium sanctorum.—(b) Eccl. 7, 40.

ARTICULUS VIII.

Fides in Spiritum sanctum necessaria.

I. *Credo in Spiritum sanctum.* Hactenus, quæ ad primam et secundam sanctæ Trinitatis personam pertinebant, quantum propositi argumenti ratio postulare videbatur, exposita sunt: sequitur nunc ut illa etiam, quæ in Symbolo de tertia persona, hoc est de Spiritu sancto, traduntur, explicentur. Quæ in re declaranda omne studium et diligentiam pastores adhibebunt, cum homini christiano non magis liceat hanc partem ignorare, vel de ea minus recte sentire, quam de aliis superioribus articulis existimandum sit. Quare Apostolus (a) non permisit Ephesios quosdam Spiritus sancti personam ignorare: a quibus cum quæsisset an Spiritum sanctum accepissent, cum illi, ne si Spiritus sanctus quidem esset, se scire respondissent, statim rogavit: In quo ergo baptizati estis? Quibus verbis significavit distinctam hujus articuli notitiam fidelibus maxime necessariam esse, ex qua eum præcipue fructum capiunt, quod cum attente cogitant, se quidquid habent Spiritus sancti munere et beneficio consecutos esse: tum vero de se ipsis molestius et humiliter sentire, et in Dei præsidio omnem spem ponere incipiunt, qui primus homini christiano gradus ad summam sapientiam et felicitatem esse debet.

Spiritus sanctus quid proprie significet.

II. Hujus igitur articuli explanationem a vi et notione quæ hoc loco *Spiritus sancti* vocabulo subjecta est, exordiri oportebit; nam cum illud æque de Patre et Filio rectissime dicatur (uter-

(a) Act. 19, 2, 5.

que enim Spiritus est, et sanctus; siquidem Deum Spiritum esse confitemur; deinde vero hac voce Angeli etiam et piorum animæ significantur, cavendum est ne populis verbi ambiguitate in errorem inducatur. Quare docendum est in hoc articulo, *Spiritus sancti* nomine tertiam Trinitatis personam intelligi, quo modo in sacris Litteris, tum Veteris nonnunquam, tum Novi Testamenti frequenter accipitur, nam David precatur (a): Et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. In libro Sapientiæ legimus (b): Sensus tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis? et alibi (c): Ipse creavit illam in Spiritu sancto. In Novo vero Testamento jubemur (d) baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, et (e) sanctissimam Virginem de Spiritu sancto concepisse legimus, tum vero a sancto Joanne ad Christum mittitur (f) qui nos in Spiritu sancto baptizat: ac plurimis præterea aliis in locis ea vox legentibus occurrit.

Spiritus sanctus cur proprio nomine careat.

III. Verum nemo mirari debet tertiæ personæ, quemadmodum primæ et secundæ, proprium nomen tributum non esse; nam secundæ persona ideo proprium nomen habet, et Filius dicitur, quia ejus æternus a Patre ortus propriæ generatio vocatur, ut in superioribus articulis explicatum est. Ut igitur ortus ille *generationis* nomine significatur: ita personam quæ emanat propriæ *Filium* appellamus, et a qua emanat, *Patrem*. Nunc cum tertiæ personæ productioni proprium nomen im-

(a) Ps. 50, 15. — (b) Sap. 9, 17. — (c) Eccli. 1, 9. — (d) Matth. 28, 19. — (e) Matth. 1, 20. — (f) Luc. 1, 35. Joan. 1, 35.

positum non sit, sed *spiratio* et *processio* appellatur, sequitur ut etiam persona quæ producitur suo nomine careat. Nullum autem proprium nomen ejus emanatio habet, propterea quod nomina quæ Deo tribuuntur a rebus creatis mutuari cogimur: in quibus quoniam nullam aliam naturæ et essentiæ communicandæ rationem quam generandi virtute agnoscimus, ob eam causam fit, ut rationem qua seipsum totum Deus vi amoris communicat, proprio vocabulo exprimere non possimus. Quare communi *Spiritus sancti* nomine tertia persona appellata est: quod quidem illi maxime convenire ex eo intelligimus quia spiritualement vitam in nos infundit, ac sine ejus sanctissimi numinis afflatu nihil æterna vita dignum efficere possumus.

Spiritus sanctus Deus qualis Patri et Filio probatur.

IV. Verum, explicata vocabuli significatione, docendus in primis erit populus, Spiritum sanctum æque ac Patrem et Filium Deum esse, eisdem æqualem, æque omnipotentem, æternum, et infinitæ perfectionis summum bonum, ac sapientissimum, ejusdemque cum Patre et Filio naturæ.

Primo. — Quod quidem, illius vocis *in*, cum dicimus: Credo in Spiritum sanctum, proprietas satis indicat, quæ, ad exprimendam fidei nostræ vim, singulis Trinitatis personis apposita est.

Secundo. — Atque id etiam aperta sacrarum Litterarum testimonia confirmant; nam cum sanctus Petrus in Actis Apostolorum dixisset (a): Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto? Mox inquit (b): Non est men-

(a) Act. 5, 5. — (b) Act. 5, 4.

titus hominibus, sed Deo : quem prius Spiritum sanctum appellaverat, eundem statim Deum vocat.

Tertio. — Apostolus etiam ad Corinthios, quem Deum dixerat, Spiritum sanctum esse interpretatur. (a) Divisiones, inquit, operationum sunt : idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. Deinde subiungit : Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus sanctus, dividens singulis prout vult.

Quarto. — Præterea in Actis Apostolorum, quod uni Deo propheta tribuunt, ille Spiritui sancto adscribit; dixerat enim Isaias : (b) Audiivi vocem Domini dicentis : Quem mittam? et dixit mihi : Vade et dices populo huic : Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggravata, et oculos ejus claudite, ne forte videat oculis suis, et auribus suis audiat. Quæ verba cum Apostolus citaret (c) : Bene, inquit, Spiritus sanctus locutus est per Isaiam Prophetam.

Quinto. — Deinde vero cum Scriptura Spiritus sancti personam cum Patre et Filio conjungit, ut cum Patris, et Filii, et Spiritus sancti nomen in baptismo adhiberi præcipit, nullus nobis de hujus mysterii veritate dubitandi locus relinquatur; nam si Pater Deus est, et Filius Deus, omnino fateri cogimur etiam Spiritum sanctum, qui cum eis pari honoris gradu conjungitur, Deum esse.

Sexto. — Accedit autem quod is, qui in nomine cuiusvis rei creatæ baptizatur, nullum ex eo fructum consequi potest (d). Numquid in nomine Pauli, inquit, baptizati estis? ut ostenderet hoc eis nihil ad comparandam salutem profuturum

(a) 1 Cor. 12, 6, 11. — (b) Isa. 6, 8. — (c) Act. 28, 25. — (d) 1 Cor. 1, 15.

esse. Cum igitur baptizemur in nomine Spiritus sancti, eum esse Deum fateri oportet.

Septimo. — Sed hunc eundem trium personarum ordinem, quo Spiritus sancti divinitas comprobatur, licet animadvertere, tum in Epistola Joannis (a) : Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt : tum ex præclaro illo sanctæ Trinitatis elogio, quo divinæ laudes et psalmi concluduntur : Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto.

Octavo. — Postremo, quod ad eam veritatem confirmandam maxime pertinet, quæcumque Dei propria esse credimus ea Spiritui sancto convenire sacræ Litteræ testantur. Quare illi templorum honorem tribuunt, ut cum Apostolus ait (b) : An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti? Item (c) sanctificationem, et (d) vivificationem; et (e) scrutari profunda Dei; et (f) per prophetas loqui, et (g) ubique esse; quæ omnia divino tantum numini tribuenda sunt.

Spiritus sanctus a Patre et Filio distincta persona.

V. Sed illud præterea fidelibus accurate explanandum est Spiritum sanctum ita Deum esse, ut eum tertiam personam in divina natura a Patre et Filio distinctam et voluntate productam confiteri oporteat; nam, ut alia Scripturarum testimonia omittantur, (h) baptismi forma, quam Salvator noster docuit, apertissime ostendit Spiritum sanctum tertiam esse personam, quæ in divina natura per se constet et ab aliis distincta sit. Quod

(a) 1 Joan. 5, 7. — (b) 1 Cor. 6, 19. — (c) 2 Thess. 2, 12. 1 Petr. 1, 2. — (d) 2 Cor. 5, 6. — (e) 1 Cor. 2, 10. — (f) Petr. 1, 21. — (g) Sap. 1, 7. — (h) Matth. 28, 19.

etiam Apostoli verba declarant, cum inquit (a) : Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. Amen. Item vero multo apertius demonstrant, quæ Patres in Constantinopolitano primo concilio hoc loco ad confutandam impiam Macedonii amentiam addiderunt. Et in Spiritum sanctum Dominum, et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit; qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur: qui locutus est per prophetas. Quod igitur Spiritum sanctum Dominum confitentur, in eo declarant quantum Angelis antecellat, qui tamen nobilissimi spiritus a Deo conditi sunt: illos enim omnes sanctus Paulus testatur esse (b) administratorios spiritus, in ministerium missos, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis.

Spiritus sanctus cur dicatur vivificans.

VI. Vivificantem vero appellant, quod anima cum Deo conjuncta magis vivit, quam corpus animæ conjunctione alitur, ac sustinetur. Quoniam vero Spiritui sancto sacræ Litteræ hanc animæ cum Deo conjunctionem tribuunt, rectissime vivificantem Spiritum sanctum vocari perspicuum est.

Spiritus sanctus a Patre et Filio quomodo procedit.

VII. Jam vero quod sequitur, *Qui ex Patre Filioque procedit*, docendi sunt fideles Spiritum sanctum a Patre et Filio tanquam ab uno principio æterna processione procedere; id enim ecclesiastica regula a qua christiano non licet aberrare credendum nobis proponit, et divinarum Litterarum et conciliorum auctoritate confirmatur:

(a) 2 Cor. 13, 15. — (b) Hebr. 1, 14.

nam Christus Dominus cum de Spiritu sancto loqueretur, dixit (a) : Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. Hoc idem ex eo colligitur, quod in Scripturis sacris Spiritus sanctus nonnunquam *Spiritus Christi*, interdum *Spiritus Patris* appellatur; modo a (b) Patre, modo a (c) Filio mitti dicitur, ut æque a Patre et Filio procedere non obscure significetur (d). Qui Spiritum Christi non habet, inquit sanctus Paulus, hic non est ejus; et idem *Spiritus Christi* vocat, cum ad Galatas inquit (e) : Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem, Abba Pater. Apud sanctum Matthæum, *Spiritus Patris* appellatur (f) : Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri; et Dominus in cœna inquit (g) : Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me; tum alibi eundem Spiritum sanctum a Patre mittendum affirmat his verbis (h) : Quem mittet Pater in nomine meo. Ex quibus verbis cum processionem Spiritus sancti intelligamus, perspicuum est eundem ab utroque procedere. Hæc sunt quæ de Spiritus sancti persona tradenda erunt.

De Spiritus sancti attributis.

VIII. Docere præterea oportebit quosdam esse Spiritus sancti admirabiles effectus et amplissima quædam munera, quæ ab ipso tanquam a perenni bonitatis fonte, oriri et manare dicuntur. Quamvis enim sanctissimæ Trinitatis opera, quæ extrinsecus fiunt, tribus personis communia sint, ex iis tamen multa Spiritui sancto propria tribuuntur

(a) Joan. 16, 14. — (b) Joan. 14, 26. — (c) Jo in. 15, 26. — (d) Rom. 8, 9. — (e) Gal. 4, 6. — (f) Matth. 10, 20. — (g) Joan. 15, 26. — (h) Joan. 14, 26.

ut intelligamus illa in nos a Dei immensa charitate proficisci : nam cum Spiritus sanctus a divina voluntate, veluti amore inflammata, procedat, perspicui potest eos effectus, qui proprie ad Spiritum sanctum referuntur, a summo erga nos Dei amore oriri.

Cur donum appelletur Spiritus sanctus.

X. Quare ex eo consequitur ut Spiritus sanctus *donum* appelletur; nam *doni* vocabulo significatur id quod benigne et gratuito, nulla spe remunerationis proposita, donatur. Ac proinde quæcumque bona et beneficia a Deo in nos collata sunt (quid autem habemus, quod a Deo, ut inquit Apostolus (a) non acceperimus?) ea nobis Spiritus sancti concessu et munere data esse pio et grato animo agnoscere debemus. Ejus autem plures effectus sunt; nam ut mundi creationem, creaturarumque rerum propagationem et gubernationem omittamus de quibus in primo articulo commemoravimus vivificationem Spiritui sancto proprie tribui paulo ante demonstratum est, et Ezechielis testimonio confirmatur (b) : Dabo, inquit, vobis Spiritum, et vivetis.

Dona Spiritus sancti.

X. Præcipuos tamen et maxime proprios Spiritus sancti effectus propheta enumerat (c), Spiritum sapientiæ et intellectus; Spiritum consilii et fortitudinis; Spiritum scientiæ et pietatis, et Spiritum timoris Domini; quæ dona Spiritus sancti vocantur; interdum autem *Spiritus sancti* nomen eis tribuitur. Quare sapienter (d) divus Augustinus monet animadvertendum esse, cum in sacris litteris hujus vocis *Spiritus sancti* mentio fit, ut

(a) 1 Cor. 4, 7. — (b) Ezech. 57, 6. — (c) Isa. 41, 5. — (d) D. Aug. lib. 15, de Trinit. cap. 18 et 19.

dijudicare possimus, tertianne Trinitatis personam, an ejus effectus atque operationes significet; nam hæc duo eodem intervallo distinguenda sunt, quo etiam Creatorem a rebus creatis differe credimus; atque hæc eo diligentius explicanda sunt, quod ex hisce Spiritus sancti donis, christianæ vitæ præcepta haurimus, sentireque possimus, an Spiritus sanctus in nobis sit.

Gratia justificans munus Spiritus sancti.

XI. Verum, præ cæteris eius amplissimis muneribus, gratia illa prædicanda est, quæ nos justos facit, (a) signatque Spiritu promissionis sancto qui est pignus hereditatis nostræ. Hæc enim mentem nostram ætissimo amoris vinculo Deo jungit (b); ex quo fit ut summo pietatis studio accensi, novam vitam instituamus ac (c) naturæ divinæ participes effecti, (d) filii Dei nominemur, et vere simus.

ARTICULUS IX.

Cur hic articulus diligenter explicandus.

I. *Credo sanctam Ecclesiam catholicam.* Quanta diligentia curare pastores debeant, ut hujus noni articuli veritatem fidelibus explicent, si duo potissimum considerantur, facile cognosci poterit. Primum enim, teste sancto Augustino (e), prophætæ planius et apertius de Ecclesia quam de Christo locuti sunt, cum in eo multo plures errare ac decipi posse quam incarnationis sacramento præviderent. Neque enim defuturi erant impii, qui ad simiæ imitationem quæ se hominem esse fingit, solos se catholicos esse profiterentur, et catholicam Ecclesiam apud se tantum, non minus

(a) Ephes. 1, 15, 14. — (b) Concil. Trid. sess. 6. — (c) 2 Petr. 1, 4. — (d) 1 Joan. 5, 1. — (e) S. Augus. in 1 s. 50, 15.